

نقش مؤلفه‌های قدرت ملی در تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

فتح‌الله کلانتری^۱

اکبر خزلی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۲۳

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۲/۳۰

نشریه علمی آفاق امنیت / سال سیزدهم / شماره چهل و هفتم - تابستان ۱۳۹۹

چکیده

امنیت ملی بدون توجه به تهدید و قدرت ملی معنی ندارد و از طرفی قدرت ملی هم درهم‌آمیختگی زیادی با تهدید و امنیت ملی دارد. مفاهیم «تهدید - امنیت و قدرت ملی» پایه‌های مهم و لازم و ملزوم برای حکمرانی امنیت ملی هستند. تهدید و امنیت مفاهیمی ابهام‌آمیز و انتزاعی هستند که درهم‌تنیدگی عمیقی با هم دارند، به همین دلیل برداشت ثابت و تعریف یکسانی برای این مفاهیم وجود ندارد، قدرت ملی مفهومی تعریف شده و مشخص است که شامل بُعد، مؤلفه، شاخص و یکسری عوامل ثابت و متغیر می‌باشد. هدف اصلی پژوهش اولویت‌بندی و تعیین نقش مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی برای تحقق حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. این پژوهش کاربردی و به‌روش زمینه‌ای - موردی انجام گردیده و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است، روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی و کتابخانه‌ای بوده و جامعه نمونه ۷۳ نفر می‌باشد. ترتیب اولویت حلقه‌های امنیتی: نظامی - سیاسی - فرهنگی و اقتصادی است، اما حلقه‌های تهدیداتی: اقتصادی - فرهنگی - سیاسی و نظامی است، بنابراین حلقه‌های امنیتی و تهدیداتی عکس هم هستند. ایران هر سه طیف تهدید: منفی - صفر و مثبت را دارد. مؤلفه‌های قدرت ملی دارای ۶ عامل اقتصادی، ۸ عامل سیاسی، ۱۱ عامل نظامی و ۵ عامل فرهنگی است. تعداد ۵ عامل دارای دو نقش هستند، در مجموع مؤلفه‌های قدرت ملی دارای ۳۰ عامل و ۳۵ نقش: «۲۲ نقش قوت، ۴ نقش ضعف، ۳ نقش فرصت و ۶ نقش تهدید» می‌باشند. طبق نقش‌های بالا، جمهوری اسلامی ایران در موقعیت راهبردی «تهاجمی» قرار دارد، بر اساس نظریه «موازنه تهدید» حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران باید از دکترین «تدافعی تهدید محور و گنشی» به دکترین «تهاجمی امنیت محور و فراگنشی» که بر گرفته از نظریه «موازنه قوا» است تبدیل گردد.

واژگان کلیدی

تهدید؛ امنیت ملی؛ حکمرانی؛ قدرت ملی؛ ج.ا.ایران

مقدمه

در چهار سوره قرآن مسئله استقامت برای تحقق حکمرانی اسلامی تشریح شده است، سوره‌های احقاف، جن، توبه و فصلت. در سوره فصلت می‌فرماید: إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ أُبَشِّرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. به یقین کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداوند یگانه است» سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند که نترسید و غمگین مباشید و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است. (آیه ۳۰ سوره فصلت) قرآن کریم پایه و اساس حکمرانی متعالی را استقامت می‌داند و می‌فرماید برای تحقق امنیت باید در مقابل تهدیدهای متنوع دشمن مقاومت کرد. نظام‌های سیاسی با تهدیدهای گوناگونی مواجه هستند، کشوری که خواهان امنیت پایدار است، باید نسبت به نحوه تحقق تهدیدها و شیوه‌های مقابله با آن برنامه مدون داشته باشد. محیط امنیتی ج.ا.ایران بسیار پیچیده است، نظام سلطه در محیط امنیتی ج.ا.ایران به دنبال ایجاد ناامنی و افزایش سطح تهدید است، به همین دلیل تهدیدهای موجود در جغرافیای امنیتی کشورمان بسیار پیچیده و مرکب می‌باشند، به عبارتی دیگر ج.ا.ایران تنها کشوری است که دارای طیف گسترده و متنوعی از تهدیدات چندجانبه و هم‌زمان در ابعاد گوناگون در مرزهای امنیتی خود می‌باشد. یکی از چالش‌های مهم وجود شکاف بین وضع موجود قدرت ملی با وضع مطلوب آن برای تحقق حکمرانی امنیت ملی است. توجه به قدرت درون‌زا که مجموعه‌ای از منابع مولد قدرت و اقتدار است، باعث استحکام ساخت درونی نظام می‌گردد. بی‌توجهی به مؤلفه‌های قدرت درون‌زای بومی برای خنثی نمودن تهدیدات امنیتی موجود در جغرافیای امنیتی کشور می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد. در این راستا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) فرمودند: مشکلات کشور را تنها یک چیز حل می‌کند؛ آن هم عبارت است از "نگاه به ظرفیت‌های درونی" که این ظرفیت‌ها هم بحمدالله بسیار بی‌شمار است و استفاده از این ظرفیت‌ها به‌شکلی حکیمانه. آنچه کشور را نجات می‌دهد، تکیه به نیروی داخلی و نگاه به درون است؛ هم در زمینه اقتصاد، هم مسائل گوناگون اجتماعی و سیاسی، هم مسائل فرهنگی (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۱/۱۹). استفاده از مؤلفه‌های قدرت ملی بومی برای دفع تهدید و ایجاد امنیت امری ضروری است. به همین دلیل این تحقیق به دنبال اولویت‌بندی و نقش‌آفرینی مؤلفه‌های قدرت ملی در محیط امنیتی ج.ا.ایران برای اقتدار امنیت داخلی و خارجی کشور است، کم‌توجهی به عوامل قدرت‌ساز بومی، اثربخشی و استحکام امنیت ملی را برای تحقق حکمرانی امنیت ملی از بین می‌برد. لذا آنچه که ذهن محقق را به‌عنوان مسئله اصلی تحقیق به خود معطوف نموده این است که اولویت‌بندی حلقه‌های امنیتی و

تهدیداتی و گستره تهدیدات در محیط امنیتی ج.ا.ایران چگونه است و نقش مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی در قالب قوت، ضعف، فرصت و تهدید در تحقق حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران چگونه است؟

شناخت دقیق مؤلفه‌های قدرت ملی، نوع تهدید و محیط امنیتی ج.ا.ایران به استراتژیست‌های نظامی کمک می‌کند، از طریق ایجاد امنیت پایدار و باثبات، تهدیدات متنوع و چندوجهی را به‌صورت هم‌زمان دفع یا خنثی نمایند. لذا تحقیق حاضر از جنبه‌های ذیل دارای اهمیت می‌باشد.

۱. حلقه‌های تهدیداتی و امنیتی کشور را با توجه به نوع تهدید و محیط تهدید اولویت‌بندی و شناسایی می‌کند.

۲. زوایای ناشناخته مؤلفه‌های قدرت ملی را در مقابل تهدیدات امنیتی شناسایی و معرفی می‌نماید.

۳. مبنای مناسبی برای استفاده از مؤلفه‌های قدرت ملی در جهت تحقق حکمرانی امنیتی برای مقابله با تهدیدات امنیتی می‌باشد.

عدم توجه به نقش مؤلفه‌های قدرت ملی جهت تحقق حکمرانی امنیتی پیامدهایی به‌شرح ذیل خواهد داشت.

۱. مقابله با تهدیدهای امنیتی بدون توجه به مؤلفه‌های قدرت ملی باعث غافلگیری راهبردی مسئولین نظام در مقابل تهدیدهای متنوع و پیچیده دشمن در جغرافیای امنیتی ج.ا.ایران می‌شود.

۲. غفلت از منابع و ظرفیت‌های بومی باعث پراکندگی و تحلیل قدرت ملی و نهایتاً مانع از تحقق حکمرانی امنیتی جهت مقابله با تهدیدهای امنیتی دشمن می‌گردد.

سؤال اصلی تحقیق

اولویت‌بندی و نقش مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی برای تحقق حکمرانی امنیت ملی در محیط امنیتی ج.ا.ایران چگونه است؟

سؤال‌های فرعی

۱. اولویت‌بندی حلقه‌های امنیتی در جغرافیای امنیتی ج.ا.ایران چگونه است؟
۲. اولویت‌بندی حلقه‌های تهدیداتی در جغرافیای امنیتی ج.ا.ایران چگونه است؟
۳. طیف‌بندی تهدیدات امنیتی در مرزهای امنیتی ج.ا.ایران چگونه است؟
۴. مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی برای تحقق حکمرانی امنیت ملی دارای چه نقشی هستند؟

۵. موقعیت راهبردی ج.ا.ایران برای تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی در محیط امنیتی خود چگونه است؟

مبانی نظری تحقیق

تعریف نظری مفاهیم

قدرت ملی:^۱ قابلیت‌ها و توانمندی‌های یک ملت در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، زیست‌محیطی، علمی و فناورانه قدرت ملی است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۶).

قدرت نظامی:^۲ به مجموع نیروهای مسلح، انواع سلاح‌ها و تجهیزات و فنون و آمادگی‌های نظامی یک دولت نظر دارد. «جفری الیکت»^۳ و «رابرت رجینالد»^۴ قدرت نظامی را توانایی یک ملت برای حفظ و حراست سرزمین و منافعش، تأمین اتحادها و پیوندهایش و کسب اهدافش می‌دانند (Ellicit & Regionald, 1989: 66). قدرت نظامی بیش‌ازآنکه به‌صورت بالفعل مطرح باشد، شکل و صورت بالقوه و آمادگی و توانایی به‌کارگیری منابع و امکانات را مدنظر دارد. قدرت نظامی و کاربرد آن، هنگامی به‌عنوان ابزار اعمال سیاست خارجی مطرح می‌شود که دیپلماسی سازگار نباشد. معیار نهایی قدرت ملی، توانایی نظامی است. از آنجا که کشورها در محیطی قرار دارند که تهدیدات داخلی و خارجی امنیت آنها را به خطر می‌اندازند، کارایی نظامی و تسلیحاتی آنان معیار نهایی قدرت آنها است. توانایی نظامی، کشورها را قادر به دفاع از خود می‌کند و هم‌زمان به مدیران دولتی قدرت پیگیری منفعی را می‌دهد که آنها را در پی به دست آوردن آن هستند، حتی اگر به قیمت مواجهه و روبرویی با منافع کشورهای معارض و رقیب باشد. ستانده یا خروجی نهایی توان ملی به‌لحاظ آرمانی، باید قابلیت‌های نیروی نظامی یک کشور برای اجرای طیفی از عملیات‌ها علیه دشمنان باشد (تلیس، ۱۳۸۳: ۲۵۳ - ۲۶۷).

محیط امنیتی:^۵ مفهوم امنیت تناقض‌های زیادی را نیز درون خود جای داده است. منطق امنیت (و ناامنی) تقریباً همیشه شامل سطوح بالایی از ارتباط متقابل بین نقش‌آفرینانی است که تلاش می‌کنند امنیت خود را تأمین کنند (تاجیک، ۱۳۸۱: ۳۹). و در اغلب موارد با دامن زدن به زنجیره‌ای از واکنش‌ها تولید انبوه ناامنی می‌کنند. تانگ با وجود تلاش برای ارائه نظریه سیستمی از محیط امنیتی کشورها، سرانجام مجموعه‌ای از

1. National Power
2. Military Power
3. Geffry.M Ellicit
4. Robert Regionald
5. Security Environment

متغیرها را ارائه می‌کند. متغیرهایی مانند محدودیت‌های جغرافیایی، ساختاری، خویش‌داری واحدها و تکنولوژی سیستمی که در تعامل با یکدیگر، محیط امنیتی کشور را تشکیل می‌دهند (قاسمی، ۱۳۹۵: ۱۰۶).

تهدید امنیتی^۱: دو رویکرد نسبت به تهدیدهای امنیتی وجود دارد. در رویکردهای سنتی، تهدیدات حیات و بقای یک واحد امنیتی را در معرض خطر قرار می‌دهد. در رویکردهای نوین دایره امنیت گسترده شده و یک تهدید امنیتی می‌تواند در بسترهای مختلفی در سطوح مختلف شکل بگیرد. در نظریه‌های جدید امنیت، تهدید امنیتی به آن دسته پویاها و روندهایی گفته می‌شود که چه در سطح فرو ملی، ملی و منطقه‌ای توانایی بهره‌برداری از ارزش‌های ملی - مانند حیات، امنیت، دفاع، مشارکت و ابتکار عمل - را کاهش دهد (تاجیک، ۱۳۸۱: ۳۴).

چهارچوب نظری تحقیق

چهارچوب نظری تحقیق بر اساس نظریه رئالیستی یا واقع‌گرایی است. در این نظریه ابعاد امنیت ملی به صورت: امنیت اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی، سایبری، علم و فناوری دیده شده و منطبق با نظریه امنیتی باری بوزان که امنیت را موسع می‌داند هم می‌باشد. در این مقاله ابعاد امنیت ملی و تهدیدات امنیتی از دیدگاه واقع‌گرایی تعریف شده است.

جغرافیای امنیتی

حوزه‌ای از پژوهش‌های سیاسی، اجتماعی و امنیتی است که به یافتن مهم‌ترین کانون‌ها و تهدیدها در هفت بُعد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی، نظامی، علمی - فناوری، در سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی همت می‌گمارد. در ذیل هر عنوان سه گونه تهدید متفاوت را از حیث شدت (کوتاه‌مدت - میان‌مدت - بلندمدت) و نوع تهدید (منفی - صفر - مثبت) از یکدیگر تفکیک و تمیز می‌دهد (احدی، ۱۳۹۵: ۶). در این تحقیق جغرافیای امنیتی شامل ابعاد امنیت ملی و تهدیدات امنیتی در سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی است.

جغرافیای امنیتی دارای دو بُعد سخت یا فیزیکی و نرم یا غیرفیزیکی است، هر بُعد دارای مؤلفه‌های خاص خود است. بُعد فیزیکی یا سخت شامل مؤلفه‌های: نظامی، طبیعی و اقتصادی است. بُعد غیرفیزیکی یا سخت شامل مؤلفه سیاسی، فرهنگی، سایبری و فناوری است که بر سطوح امنیت تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم دارند در حالی که میزان تأثیرگذاری

هریک از آنها و در موقعیت‌های مختلف متفاوت است، برقراری امنیت بدون توجه به این مؤلفه‌ها و نقش آنها در امنیت، هزینه‌های زیادی را برای دولت‌ها در پی خواهد داشت و می‌تواند امنیت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، کشورهای منطقه و جهان را نیز به مخاطره اندازد. هرچه میزان آگاهی دولت‌ها، سیاست‌گذاران، تصمیم‌سازان و محافل بین‌المللی نسبت به این مؤلفه‌ها افزایش یابد، اقدامات امنیتی در منطقه تأثیرگذاری بیشتری در راستای اهداف موردنظر خواهد داشت (احدی، ۱۳۹۸: ۴۹).

مرزهای امنیتی^۱ شامل سرحدات و مرزهای محیط امنیتی ج.ا.ایران است، این مرزها شامل کشورهای جبهه مقاومت و کشورهای تهدیدکننده امنیت ج.ا.ایران می‌باشد. محیط امنیتی ج.ا.ایران، شامل منطقه غرب آسیا و علائق امنیتی ج.ا.ایران در کشورهای ضعیفی است که در درون خود عوامل بی‌ثباتی بسیاری دارند، یک کشور در چنین محیطی نمی‌تواند روی تداوم رفتار سیاسی همسایگان خود حساب کند و در نتیجه قادر نیست به آسانی با سایر کشورها روابط سیاسی بادوام و باثبات داشته باشد. اولین جزء ساختار بنیادین خوشه‌های امنیتی مرز است. این نظریه را نمی‌توان برای هر مجموعه دلخواهی از دولت‌ها به کار برد؛ بلکه گروهی از دولت‌ها یا دیگر بازیگران غیردولتی، باید از نظر امنیتی تا اندازه‌ای دارای وابستگی متقابل باشند که بتوان آنها را یک مجموعه متصل به هم دانست که در همان حال از مناطق امنیتی پیرامونی تا حدی جدا باشد. بنابراین با توجه به اینکه بازیگران اصلی در محیط امنیتی، چه کسی یا چه چیزی را امنیتی کنند، ممکن است منطقه و مرزهای آن بازتولید شده و یا تغییر کند (قاسمی، ۱۳۹۵: ۶۶).

ابعاد امنیت ملی

نظریه پردازان ابعاد امنیت ملی را در اشکال مختلف تقسیم کرده‌اند، لیکن عمده ابعاد امنیت ملی عبارتند از: نظامی - سیاسی - اجتماعی - اقتصادی - شناختی - رسانه‌ای - فضایی - زیست‌محیطی - فناوری - جغرافیایی - سایبری - حقوقی. در این مقاله فقط چهار نوع اول مطالعه می‌گردد.

الف. امنیت نظامی: امنیت نظامی ناظر بر قابلیت و توانایی نیروهای مسلح برای حفاظت از ملت، دولت و ارزش‌های اساسی و حیاتی آنها در برابر تهدید و تهاجم نظامی خارجی است (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۹). امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ارتباط با امنیت نظامی می‌فرماید: «امنیت هم انواعی دارد؛ یکی از آنها امنیت نظامی و انتظامی است که شما ملاحظه می‌کنید در بعضی مناطق عالم، از لحاظ نظامی و انتظامی ناامنی هست. این،

1. Security Borders

بخشی از مقوله امنیت است.» (بیانات در مراسم دیدار گروه کثیری از سپاهیان و بسیجیان در مشهد ۷۸/۶/۱۰).

ب. امنیت سیاسی: به معنای وجود دستگاه سیاسی است که در آن مردم آزادانه و بدون ترس و وحشت بتوانند مواضع سیاسی و باورهای خود را در چهارچوب قوانین موجود بیان کنند. در تعریف دیگری امنیت سیاسی چنین تعریف شده است: «موجودیت کشور و ملت، وحدت، انسجام و آشتی ملی و تعامل سازنده بین گروه‌ها و نخبگان سیاسی.» (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۲۳). امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ارتباط با امنیت سیاسی می‌فرماید: «امنیت سیاسی معنایش این است که تفکرات و معارف سیاسی در جامعه، معارف واضح و دور از نفاق و دوگونه‌گویی و دوگونه‌اندیشی باشد، معنایش این است که کسانی که متصدی بیان مسائل سیاسی برای مردم هستند، نسبت به مردم امانت به خرج بدهند، معنایش این است که کسانی که متصدی نوشتن و پخش کردن و منتشر کردن معارف فکری جامعه هستند، دروغ نگویند، فریب ندهند، تقلب نکنند و در طعامی که علی‌الظاهر شیرین هم هست، زهر مخلوط نکنند، این امنیت سیاسی است.» (بیانات در مراسم دیدار با گروه کثیری از سپاهیان و بسیجیان در مشهد ۷۸/۶/۱۰).

پ. امنیت اجتماعی و فرهنگی: «بوزان» امنیت اجتماعی را قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی با شرایط قابل‌قبولی از تحول می‌داند. «تونیس» معتقد است که امنیت اجتماعی عدم ترس، خطر و هراس در حفظ و نگهداری ویژگی‌های مشترک گروه اجتماعی چون مذهب، زبان و سبک زندگی است (زارع، ۱۳۸۳: ۲۶). امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ارتباط با امنیت فرهنگی می‌فرماید: «بخش دیگر، امنیت فرهنگی و اخلاقی است. مردم به جوانان و فرزندان خود علاقه‌مند و از اینکه آنها دچار اعتیاد بشوند، دچار فساد اخلاق بشوند، دچار وسوسه‌هایی بشوند که آنها را از مسیر درست زندگی دور بیندازد، نگرانند؛ این نگرانی و دغدغه را چه کسی برطرف می‌کند؟ چه چیزی برطرف می‌کند؟ امنیت فرهنگی. امنیت فرهنگی را هم در بخش عظیمی، نیروهای بسیج، نیروهای مؤمن‌جان برکف تأمین می‌کنند.» (بیانات در صبحگاه مشترک نیروهای نظامی و انتظامی استان کرمان ۱۳۸۴/۰۲/۱۵).

ت. امنیت اقتصادی: ناظر بر فرایندهای اقتصادی و نهادهای تولید، توزیع و مصرف، حیات بنگاه‌های اقتصادی در بخش‌های عمومی، دولتی و خصوصی و تعامل سازنده با اقتصاد بین‌الملل و دادوستد در بازار جهانی می‌باشد. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ارتباط با امنیت اقتصادی می‌فرماید: «امنیت اقتصادی، به معنای این نیست که قوانین و مقررات سالم کشور نادیده گرفته شود. امنیت اقتصادی، یعنی این که انسان‌ها و آحاد مردم

این کشور، از هر قشری، بخواهند کار اقتصادی بکنند - چه کار صنعتی، چه کار کشاورزی، چه سرمایه‌گذاری، چه تجارت - بدانند که کسی مزاحم آنها نخواهد شد.» (بیانات در مراسم دیدار با گروه کثیری از سپاهیان و بسیجیان در مشهد ۱۰/۰۶/۱۳۷۸).

تهدیدهای امنیتی

نظریه‌های نوین و معاصر امنیتی، عرصه امنیت را توسعه داده و وارد بخش‌های جدیدی شده‌اند، بدین منظور در نظریه متأخر مجموعه امنیتی، از نظر تحلیلی پنج نوع مجموعه امنیتی، نظامی، سیاسی، محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی وجود دارد. هر بخش گفتمان و ارزش‌های خاص خود مثل حاکمیت، ثروت، هویت و پایداری زیست‌محیطی دارد. گاهی الگوهای موجود در بخش‌های مختلف از نظر جغرافیایی بر هم منطبق بوده ولی به‌طور کلی بین بخش‌های مختلف آن اندازه هم‌پوشی و تعامل وجود دارد که اجازه نمی‌دهد با هر بخش جدای از سایر بخش‌ها برخورد کنیم. در هر بخش، دستور کار امنیت، موضوع امنیت، بازیگران امنیت و سطح پویش‌ها اهمیت دارد. سطح پویش‌های امنیتی هر بخش نیز خود اعم از چهار سطح محلی، منطقه‌ای، خرده سیستمی غیرمنطقه‌ای و سیستمی (جهانی) است (بوزان، ۱۳۹۲: ۵۴).

الف. امنیت در بخش اقتصادی: بخش اقتصادی پیچیدگی‌های امنیتی خاصی دارد. دشواری امنیت اقتصادی از این‌رو است که تا حدودی ناشی از کیفیت ابزاری اهرم‌های اقتصادی و پیچیدگی‌های حوزه اقتصادی است. بین سه دیدگاه سوداگری، لیبرال و مارکسیستی، در گفتمان امنیت اقتصادی عمدتاً غلبه با دستورکار لیبرال است. نگرانی‌ها نیز پیرامون بی‌ثباتی و نابرابری دور می‌زند.

منطق تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها: ماهیت تهدیدهای اقتصادی وجودی، بستگی به موضوع امنیت دارد:

۱. موضوع امنیت انسان‌ها: امنیت غذایی، گرسنگی انبوه، شدت فاجعه‌ها و بلایا می‌تواند امنیتی شود و دیگر مسائل نهایتاً سیاسی یا اقتصادی باقی می‌مانند زیرا تهدید اضطراری وجودی نیستند.

۲. موضوع امنیت شرکت‌ها: به شرط گره خوردن حیات شرکت‌های باثبات بازار می‌توان آنها را امنیتی کرد. شرکت‌ها کیفیت بالایی برای تبدیل شدن به موضوع امنیت ندارند.

۳. موضوع امنیت دولت‌ها: تحریم اقتصادی، محدودیت تبادلات مالی، فرسایش و تخلیه ژئوپلیتیکی، و همچنین مشکلات بودجه‌ای و ناترازی بانکی.

۴. تهدیدهای سطح سیستمی: بازار، نظام تجاری، نظام مالی، نهادهای ملایم با آن معمولاً به‌عنوان موضوع امنیت مطرح می‌شوند.

ب. امنیت در بخش سیاسی: امنیت و ثبات سیاسی و مفاهیم مرتبط با آن همواره از دغدغه‌های اندیشمندان علوم سیاسی و مطالعات امنیتی بوده است. ثبات و امنیت نظام سیاسی، چنین فضایی را در جامعه به ارمغان می‌آورد و امنیت سیاسی، ناظر بر ثبات سازمان سیاسی یا دولت است (پوریان و درخشان، ۱۳۹۲: ۵۷). تهدید مطرح شده در این بخش، تهدیدهای مطرح برای حاکمیت دولت است. در این بخش آن دسته تهدیدهای موردتوجه قرار می‌گیرد که دربرگیرنده شیوه‌های نظامی کوبنده، هویتی، اقتصادی و یا زیست‌محیطی نباشد.

نمونه‌هایی از پویش‌های تهدیدزا عبارتند از:

۱. تهدیدهایی که بر اساس شکاف دولت - ملت یا ضعیف بودن دولت، متوجه دولت‌های همسایه می‌شود. این سنخ تهدیدها درنهایت در قالب تهدیدهای جوامع بروز و ظهور می‌یابند.

۲. تهدیدهای عمدی دولت‌ها و تلاش‌های سیاسی در مجامع بین‌المللی که متوجه دولت‌های مستقل می‌شود.

۳. تهدیدهای غیرعمدی دولت‌ها در تفسیر اهداف ملی که ممکن است دیگر کشورها را نگران کند. مانند تعریف روس‌ها از روسیه که تهدیدی غیرعمدی برای جمهوری‌های اوراسیا بود.

پ. امنیت در بخش نظامی: دستورکار امنیت نظامی: روند امنیتی‌شدن مسائل در بخش نظامی فوق‌العاده نهادینه است. مسائل امنیت نظامی اساساً زاده فرایندهای داخلی و خارجی مشخص و معینی هستند. دستورکار نظامی عملاً حول توانایی حکومت‌ها برای حفاظت از خودشان در برابر تهدیدهای نظامی داخلی و خارجی قرار دارد. بخش نظامی هم از جهت برپایی و استمرار حیات دولت و هم از جهت ارتقای جایگاه دولت در نظام بین‌الملل و رابطه آن با دیگر اعضای این نظام اهمیت می‌یابند. در بعد داخلی نیز، دولت‌های وستفالی به لطف نیروی نظامی و انتظامی خود با خلع سلاح شهروندان به یگانه اعمال‌کننده مشروع زور و تأمین امنیت در جامعه تبدیل می‌شوند (بوزان، ۱۳۹۷: ۲۰۴).

ت. امنیت در بخش فرهنگی: مرزهای دولت با مرزهای هویتی و اجتماعی الزاماً یکی نیست و ازاین‌رو بحث مستقل درمورد جامعه و امنیت اجتماعی اهمیت دارد. نامنی اجتماعی عبارت است از مجموعه حرکت‌های عمدی و تحولات عادی که اطمینان خاطر افراد و انسجام گروه‌های اجتماعی را مخدوش می‌سازند (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، خرداد ۱۳۹۸). عنصر کلیدی در بخش اجتماعی، اندیشه‌ها و رویه‌هایی هستند که به افراد به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی هویت می‌بخشد و ازاین‌رو عنصر کانونی

پویش‌های امنیتی در بخش اجتماعی، مفهوم هویت جمعی است. هویت‌ها "ما"هایی هستند که ممکن است در معرض تهدید باشند.

تهدیدهای اصلی در بخش امنیت اجتماعی عبارتند از:

۱. مهاجرت (تغییر هویت واحد مهاجرپذیر)
۲. پویش‌های افقی: نفوذ فرهنگی و زبانی فرهنگ‌های بیگانه به درون
۳. پویش‌های عمودی: گرایش‌های گریز از مرکز و تضعیف‌کننده ایدئولوژی و هویت ملی
۴. کاهش جمعیت بر اثر طاعون، جنگ، گرسنگی یا بلایای طبیعی.

تهدیدهای امنیتی از دیدگاه واقع‌گرایی

پیروان مکتب واقع‌گرایی ته‌اجمی، دولت‌ها را بازیگر اصلی صحنه روابط بین‌الملل دانسته و معتقدند که برون‌داد قدرت‌های بزرگ، تعیین‌کننده سیاست‌های بین‌المللی است (Schweller, 1996: 90 - 121). این نظریه‌پردازان در حوزه امنیت به مسائلی همچون، امنیت بین‌الملل، بقا، مسائل امنیتی مبتنی بر محور نظامی، خوداتکایی در تحصیل امنیت، دولت‌محوری در مرجع امنیت و هرج‌ومرج‌طلبی، می‌پردازند (Mearshiemer, 2001: 4). این دیدگاه متکی به نظریه موازنه قوا بوده و به همین دلیل منطق حاکم بر روابطشان با دیگران بر اساس قاعده حاصل جمع صفر است. پیروان مکتب واقع‌گرایی تدافعی، به عوامل ساختاری در سطح نظام بین‌الملل تأکید بیشتری دارند و به قدرت نه به‌منزله یک هدف، بلکه به‌مثابه ابزاری برای حفظ امنیت نگاه می‌کنند. این نظریه‌پردازان در حوزه امنیت معتقدند، گرچه دولت‌ها به‌دنبال امنیت حداکثری هستند، اما محدودیت‌های ساختاری مانع از رسیدن دولت‌ها به اهداف خود هستند. بر اساس این نظریه موازنه تهدید، از موازنه قدرت مهمتر است (Taliafero, 1999: 8).

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی و به‌روش زمینه‌ای - موردی و با رویکرد کمی و کیفی انجام شده است. نتایج پژوهش کاربردی و تصمیم‌گرا می‌باشد و می‌تواند مورد استفاده تصمیم‌گیرندگان لشکری و کشوری قرار گیرد. قلمرو تحقیق از نظر زمانی، پس از سال ۱۳۹۳ آغاز جنگ ائتلاف سعودی علیه مردم مظلوم یمن، تا پایان برنامه ششم یعنی سال ۱۴۰۴ شمسی می‌باشد. از نظر مکانی، شامل جغرافیای امنیتی ج.ا.ایران و از نظر موضوعی به‌دنبال تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق از صاحب‌نظران و نخبگان کشوری و لشکری در حوزه دفاعی و متخصصان سیاسی - امنیتی، جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل، امور اطلاعاتی راهبردی و امور دفاعی راهبردی، تشکیل

شده که این گروه از میان مدیران و مسئولانی که نسبت به مؤلفه‌های قدرت ملی آگاه بوده و همچنین فرماندهان، اساتید هیئت‌علمی و مدیران سیاسی متخصص در حوزه حکمرانی امنیت ملی، که حداقل دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده و پنج سال در حوزه تخصصی خود کسب تجربه نموده باشند، به‌عنوان جامعه نمونه در نظر گرفته شده‌اند. با توجه به ویژگی‌ها و مشخصه‌های ذکر شده و بر اساس محاسبه به‌عمل آمده در جدول شماره ۱، تعداد جامعه نمونه ۷۳ نفر می‌باشد. چون جامعه نمونه کمتر از ۱۰۰ نفر می‌باشد، نمونه‌گیری به‌صورت تمام‌شمار می‌باشد. اطلاعات این تحقیق از دو روش «میدانی» و «بررسی اسناد و مدارک (کتابخانه‌ای علمی و تخصصی)» گردآوری شده است. در روش کتابخانه‌ای، ادبیات موضوع و اطلاعات نظری موردنیاز با جست‌وجوی کتابخانه‌ای تخصصی، اینترنتی و بانک‌های اطلاعاتی به‌دست آمده است. در روش میدانی، پرسش‌نامه‌ای تنظیم شد که ۴۳ پرسش بسته آن از طریق طیف لیکرت در پنج سطح طبقه‌بندی گردید. در طراحی پرسش‌نامه با روش دلفی و با استفاده از نظر صاحب‌نظران، استادان، متخصصان و خبرگان، امنیت ملی، شناسایی و سپس پرسش‌نامه مقدماتی تهیه و دو مرحله بین خبرگان توزیع شد و پس از تعیین اعتبار و روایی آن، پرسش‌نامه نهایی تهیه گردیده است. برای تعیین روایی پرسش‌نامه از روش روایی محتوا و توزیع دو مرحله‌ای پرسش‌نامه بین صاحب‌نظران بهره‌برداری شده و برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است و یک نمونه اولیه شامل ۱۵ پرسش‌نامه بین استادان دانشگاه امام حسین (ع) و دانشگاه عالی دفاع ملی پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های به‌دست آمده از این پرسش‌نامه‌ها و به کمک نرم‌افزار آماری SPSS میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ بزرگ‌تر از ۰/۸ به دست آمد، بنابراین پرسش‌نامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد لازم برخوردار می‌باشد.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل جمعیت‌شناختی

با طرح دو سؤال شناسایی (سنوات خدمت و میزان تحصیلات) سعی در روایی و اعتبار هرچه بیشتر پرسش‌نامه شده است.

الف. آمار توصیفی مربوط به سنوات خدمت پاسخ‌گویان طبق جدول زیر می‌باشد.

جدول ۱. آمار توصیفی سنوات خدمت جامعه نمونه

متغیر	تعداد	کمترین داده	بیشترین داده	میانگین	انحراف استاندارد
سنوات خدمت	۷۳	۱۳	۵۸	۳۲/۳۶	۵/۰۲۰

تعداد کل افراد حاضر در نمونه ۷۳ نفر است که به‌طور میانگین بیش از ۳۲ سال سنوات خدمت دارند. بیشترین سنوات مربوط به فردی با ۵۸ سال و کمترین سنوات مربوط به فردی با ۱۳ سال سنوات خدمت می‌باشد.

ب. فراوانی مربوط میزان تحصیلات پاسخ‌گویان طبق جدول زیر می‌باشد.

جدول ۲. جدول فراوانی میزان تحصیلات جامعه نمونه

درصد تجمعی	فراوانی	تحصیلات	ردیف
۸۰/۸	۵۹	دکترا	۱
۱۹/۲	۱۴	کارشناسی ارشد	۲
۱۰۰	۷۳	جمع کل	۳

با توجه به جدول بالا بیش از ۸۰ درصد (۵۹ نفر) پاسخ‌گویان دارای تحصیلات دکتری می‌باشند و سایر افراد (۱۴ نفر) دارای تحصیلات کارشناسی ارشد هستند و زیر مدرک کارشناسی ارشد در نمونه تحقیق موجود نمی‌باشد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل سؤال فرعی اول و دوم: اولویت‌بندی حلقه‌های امنیتی و تهدیداتی

در محیط امنیتی ج.ا.ایران

برای پاسخ دادن به سؤال‌ها، از آزمون میانگین تک نمونه‌ای استفاده می‌کنیم. به این صورت که میانگین پاسخ‌های داده شده به هر عامل را با عدد ۳، که مقدار حد وسط است، مقایسه می‌کنیم. پس از آزمون مقایسه دو حالت ممکن است اتفاق بیافتد: الف. اختلافی بین میانگین عامل موردنظر با مقدار آزمون وجود ندارد. ب. اختلاف بین میانگین عامل موردنظر با مقدار آزمون وجود دارد. اگر حالت اول رخ دهد نتیجه خواهیم گرفت که آن عامل از دید پاسخ‌گویان از اهمیت متوسطی برخوردار است و در نتیجه نمی‌توان آن عامل را به‌عنوان عامل قدرت ملی مؤثر بر امنیت ملی در نظر گرفت. اما اگر حالت دوم اتفاق بیافتد، آنگاه نتیجه خواهیم گرفت که عامل موردنظر از دید پاسخ‌گویان یا از اهمیت پایینی برخوردار است و یا برعکس. برای اینکه بدانیم کدام حالت (اهمیت پایین یا اهمیت بالا) برقرار است، باید به میانگین نمرات داده شده توجه کنیم که اگر بیش‌تر از ۳ باشد، نتیجه خواهیم گرفت که آن عامل از اهمیت بالا برخوردار است و می‌توان آن عامل را به‌عنوان عامل قدرت ملی مؤثر بر امنیت ملی در نظر گرفت. بنابراین پاسخ سؤال‌ها، عامل‌هایی هستند که میانگین نمرات داده شده به آنها اختلاف معنادار با عدد ۳ داشته و بیشتر از ۳

باشند. به‌منظور تجزیه و تحلیل سؤال‌های تحقیق و پرسش‌نامه‌های تنظیم‌شده که طبق نظر خبرگان بر اساس طیف لیکرت تهیه شده و بین جامعه نمونه توزیع گردیده است، پاسخ‌های اخذ شده از آنها مقادیر به‌دست‌آمده برای یافته‌ها در قالب جداول شماره ۳ و ۴ و ۵ درج که میانگین وضع موجود و سطح معناداری برای هریک از سؤالات به‌صورت جداگانه محاسبه شده است. جداول زیر در قالب طیف لیکرت (خیلی زیاد - زیاد - متوسط - کم - خیلی کم) و بر اساس نمره ۵ و ۴ و ۳ و ۲ و ۱ تنظیم شده است. یعنی عواملی که میانگین نمره ۳ به بالا (متوسط) بگیرند تأیید می‌گردند. بر اساس پرسش‌نامه‌های دریافتی میانگین امتیاز هر یک از عوامل بیشتر از ۴ می‌باشد، چون میانگین نمره پاسخ‌های دریافتی زیاد (۴) به بالا) می‌باشد. صاحب‌نظران معتقدند، برای حکمرانی امنیت ملی ابتدا باید حلقه‌های امنیتی و تهدیداتی را طبق جدول شماره ۳ جداگانه اولویت‌بندی نموده و سپس بر اساس جدول شماره ۵ نقش مؤلفه‌های قدرت ملی بر اساس نوع عامل بیان می‌گردد. پرسش‌نامه این تحقیق از سه قسمت مجزا تشکیل شده است. در قسمت اول با توجه به شرایط محیط داخلی، خارجی و نوع تهدید دشمن، حلقه‌های امنیتی و تهدیداتی بر اساس نظر خبرگان طبق جدول شماره ۳ اولویت‌بندی شده‌اند و پس از آن، نوع تهدید بر اساس میزان و شدت تهدید، طبق جدول شماره ۴ طیف‌بندی شده است. هر کشوری دارای دو نوع حلقه امنیتی و تهدیداتی می‌باشد. بر اساس تجزیه و تحلیل به‌عمل‌آمده از پرسش‌نامه‌های موجود، ج.ا.ایران دارای دو حلقه کاملاً مخالف هم می‌باشد. با توجه به متنوع بودن نوع، سمت و شدت تهدیدها و پیچیدگی مرزهای امنیتی ج.ا.ایران می‌توان ادعا نمود که جغرافیای امنیتی کشورمان منحصر به فرد بوده و تنها کشوری هستیم که حلقه‌های امنیتی آن کاملاً عکس حلقه‌های تهدیداتی آن است. حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران فرصت‌ساز و توان‌محور است، به همین دلیل به قدرت‌افکنی و قدرت‌سازی و قدرت‌افزایی ختم می‌شود. به‌عبارت دیگر حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران دارای رویکرد امنیت محور است. بر اساس اصل «هزینه - منفعت» ایجاد امنیت کم‌هزینه‌تر از دفع تهدید است. پس ج.ا.ایران باید بر اساس رویکرد امنیت‌محوری که قدرت پایه است تهدیدات امنیتی موجود را در جغرافیای امنیتی و مرزهای امنیتی دفع یا خنثی نماید.

طبق نظر خبرگان و بر اساس تجزیه و تحلیل پاسخ‌های جامعه نمونه حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران به ترتیب اولویت عبارتند از: نظامی - سیاسی - فرهنگی و اقتصادی. چنانچه نقش عوامل حلقه‌های امنیتی مشخص و تعریف شود، با حداقل هزینه می‌توان برای ایجاد امنیت یا دفع تهدید از این ظرفیت‌ها استفاده نمود. حلقه‌های امنیتی فراکنشی بوده و به همین دلیل باعث سردرگمی و ایجاد وضعیت جدید و متنوع برای دشمن می‌شود، یعنی دشمن

به‌طور مداوم یک قدم از خودی عقب بوده و به‌دنبال ایجاد واکنش مناسب در محیط امنیتی می‌باشد. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با توجه به ترتیب اولویت این حلقه‌های امنیتی بارها فرمودند که جنگ نمی‌شود، مذاکره نمی‌کنیم و مقاومت می‌کنیم. این سه کلید واژه بسیار مهم و ارزشمند امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) دقیقاً منطبق با وضعیت موجود حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران است. اولین حلقه نظامی است که برگرفته از مقبولیت، مشروعیت، اقتدار دفاعی، نفوذ منطقه‌ای و هم‌گرایی نیروهای مسلح با گروه‌های جهادی و مبارز علیه نظام سلطه می‌باشد. دکترین دفاعی نیروهای مسلح تدافعی است اما وضعیت منطقه و آمادگی رزمی نیروهای مسلح در پاسخ‌گویی سریع و به‌موقع به تهدیدهای موجود، عملاً دکترین دفاعی را به تهاجمی تبدیل نموده است.

دومین حلقه سیاسی است که برگرفته از اقتدار سیاسی و توان دیپلماسی آشکار و پنهان سیاسیون در همکاری با نیروهای مسلح و سایر بخش‌های تصمیم‌گیر و اجرایی کشور است که مقاومت را به مذاکره ترجیح داده و از دستاوردهای نیروهای مسلح برای پیشبرد اهداف سیاسی کشور استفاده می‌برند. سیاسیون از طریق دموکراسی و مردم‌سالاری در داخل و دیپلماسی فعال در خارج سیاست خارجی را بر اساس سه اصل عزت - حکمت و مصلحت برای تأمین منافع امنیت ملی دنبال می‌نمایند. سومین حلقه فرهنگی است که برگرفته از شخصیت‌های مذهبی، هنری، ورزشی و فضای رسانه‌ای و اجتماعی کشور است که از طریق حضور در فضای مجازی و نفوذ در اذهان مردم اسلام انقلابی را که برگرفته از اسلام ناب محمدی (ص) است جایگزین لیبرال دموکراسی نموده و سبک زندگی اسلامی - ایرانی را جایگزین فرهنگ منحن غرب می‌نمایند. چهارمین حلقه اقتصادی است که اقتصاد مقاومتی را جایگزین اقتصاد نفتی نموده و با استفاده از ظرفیت‌ها و منابع داخلی و با تکیه بر قدرت درون‌زای داخلی صادرات و تولید کالای ملی را جایگزین واردات و کالای خارجی نموده و با حمایت از کارگران و صنعتگران داخلی مانع از تعطیلی کارخانجات و صنایع مادر می‌شوند. پس چهار حلقه امنیتی بالا با کمترین هزینه و بیشترین فایده، قابلیت و توان دفع تهدیدهای خارجی را دارند.

حلقه‌های تهدیداتی واکنشی بوده و زمانی در دستور کار قرار می‌گیرد که موجودیت کشور و نظام در خطر باشد، در این حالت توسعه‌ای ایجاد نمی‌شود، پس حلقه‌های تهدیداتی ج.ا.ایران تهدیدمحور است. رویکرد تهدید محوری به بازدارندگی ختم می‌شود، بازدارندگی مانع از پیشرفت می‌گردد بر اساس اصل «هزینه - منفعت» رویکرد تهدید محوری هزینه بیشتری نسبت به رویکرد امنیت‌محوری دارد. بر اساس تجزیه و تحلیل پاسخ‌های جامعه نمونه حلقه‌های تهدیداتی ج.ا.ایران به ترتیب اولویت عبارتند از: اقتصادی -

فرهنگی - سیاسی و نظامی. بنابراین ج.ا.ایران برای پاسخ‌گوی به تهدیدهای موجود در جغرافیای امنیتی خود باید بر اساس حلقه‌های امنیتی که تهاجم‌محور است اقدام نماید، اما برای پدافند از خود در مرزهای امنیتی باید بر اساس حلقه‌های تهدیداتی که دفاع‌پایه است اقدام نماید. پس ج.ا.ایران باید در جغرافیای امنیتی خود جهت خنثی‌نمودن تهدیدهای امنیتی، رویکرد امنیت‌محوری را جایگزین رویکرد تهدید‌محوری نماید. حلقه‌ای تهدیداتی بالا کاملاً منطبق بر وضعیت موجود است. نظام سلطه به رهبری امریکا با خروج از برجام و اعمال تحریم‌های ظالمانه در چهارچوب راهبرد فشار حداکثری تروریسم اقتصادی را علیه مردم کشورمان دنبال نموده تا از آن طریق نافرمانی مدنی را در داخل آغاز نماید. امریکا در تهدید اقتصادی به دنبال ایجاد دوگانه «معیشت - حفظ نظام» و دوگانه «معیشت - هسته‌ای» است. لذا باید مردم و مسئولین تحت رهنمودهای مقام معظم رهبری با عبور موفقیت‌آمیز از این پیچ خطرناک دوگانه‌های تفرقه‌افکن را دور زده و با همدلی و هشیاری تهدیدها و مشکلات اقتصادی و معیشتی را در چهارچوب اقتصاد مقاومتی به فرصت تبدیل نمایند. تعطیلی کارخانجات، تحریم مواد اولیه، افزایش نرخ ارز، تحریم نفت و متأسفانه رانت‌خواری‌های داخلی اقتصادی، اختلال در بازار ارز داخلی، سوء و ضعف مدیریت برخی از مدیران اقتصادی زمینه را برای افزایش تهدید اقتصادی امریکا علیه کشورمان افزایش داده است. بنابراین بخشی از تهدیدهای اقتصادی موجود ناشی از ضعف مدیریت داخلی است. در تهدید فرهنگی دشمن به دنبال شبیخون فرهنگی و جنگ نرم بوده و با اسطوره‌سازی از شخصیت‌های سرشناس رسانه‌ای، هنری، ورزشی و سیاسی که معاند و مخالف نظام هستند، به دنبال ایجاد دوگانه «فرهنگ اسلام - فرهنگ غرب» هستند. در تهدید فرهنگی، سلب‌ریتی‌ها^۱ بهترین ابزار برای پیشبرد مقاصد شوم دشمن در عرصه فرهنگ است. مسئله حجاب زنان در اماکن عمومی، حضور زنان در ورزشگاه، بادیگارد سلب‌ریتی‌ها، سگ‌گردانی در اماکن عمومی و سایر معضلات فرهنگی موجود نمونه‌هایی از تهدید فرهنگی امریکا است که باعث خدشه‌دار شدن حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران می‌گردد. در تهدید سیاسی دشمن به دنبال ایجاد پروژه نفوذ است، دشمن طی ۵ سال اخیر، به شکل بسیار پیچیده‌ای تلاش به

۱. سلب‌ریتی‌ها بخشی از افراد معروف جامعه هستند که مورد توجه و قبول عامه جامعه هستند و موفقیتشان را مدیون هیچ‌یک از شاخصه‌های عقلانی، سیاسی، علمی، که در عرف به نخبگان اطلاق می‌شود، نیستند و دلیل شهرتشان شاخصه‌های غیرمنطقی و سرگرمی می‌باشد. پس با تعریف فوق شخصیت‌های علمی، سیاسی و اجتماعی که شهرتشان را به‌خاطر یک شاخصه منطقی به‌دست آورده‌اند سلب‌ریتی محسوب نمی‌شوند. سلب‌ریتی‌ها یک حلقه واسط بین مردم، حاکمیت و قدرت هستند و در یک فرایند کاملاً ساختارمند از طریق جریان نفوذ در کشور حمایت و مدیریت می‌شوند. امروزه قدرت اصلی این سلب‌ریتی‌ها در رسانه و علی‌الخصوص اینترنت افسارگسیخته است و راهکار به حاشیه‌بردن این سلب‌ریتی‌ها قیچی کردن ابزار قدرت آنها یعنی رسانه‌ها است که در صورت فیلتر شدن اینستاگرام به‌شدت از قدرت مانور و اثرگذاری آنها کم خواهد شد.

نفوذ در ارکان نظام، افکار عمومی و مراکز تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیری کشور دارد. نتیجهٔ نفوذ تغییر باور است، این عمل به شیوه‌های مختلف انجام می‌شود و به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم باعث تغییر رفتار و نظر دیگران می‌گردد. امریکا با نفوذ سیاسی به‌دنبال ایجاد دوگانه‌های «دولت - نظام» و «مذاکره - مقاومت» است. ترویج این دوگانه‌ها باعث ایجاد شکاف بین مردم با رهبری شده و چنانچه دولت این موضوع را مدیریت نکند دشمن مردم را در مقابل نظام قرار می‌دهد و چنین القا می‌کند که مذاکره بهتر از مقاومت است. در تهدید نظامی دشمن به‌دنبال تضعیف اقتدار نیروهای مسلح و خلع سلاح موشکی و تضعیف سپاه است. امریکا با نفوذ نظامی به‌دنبال ایجاد دوگانه‌های «سپاه - مردم» و «معیشت - قدرت موشکی» و «صلح - جنگ» و «ارتش - سپاه» است. بنابراین مردم باید با حمایت از فرزندان خود در نیروهای مسلح و ایجاد وحدت هرچه بیشتر بین ارتش و سپاه و مهمتر از همه جلوگیری از جاسوسی از مراکز نظامی، تهدیدهای نظامی دشمن را به امنیت تبدیل نموده تا تعالی حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران در جغرافیای امنیتی محقق شود.

جدول ۳. اولویت‌بندی حلقه‌های امنیتی و تهدیداتی

ردیف	نوع حلقه	مؤلفه	میانگین	Sig (2-tailed)	اولویت
۱	امنیتی	نظامی	۴/۸۲۱	۰/۰۰۱	اول
۲		سیاسی	۴/۷۳۴	۰/۰۰۱	دوم
۳		فرهنگی	۴/۶۱۸	۰/۰۰۱	سوم
۴		اقتصادی	۴/۵۱۵	۰/۰۰۱	چهارم
۵	تهدیداتی	اقتصادی	۴/۷۱۹	۰/۰۰۱	اول
۶		فرهنگی	۴/۶۱۲	۰/۰۰۱	دوم
۷		سیاسی	۴/۵۵۲	۰/۰۰۱	سوم
۸		نظامی	۴/۴۳۱	۰/۰۰۱	چهارم

تجزیه و تحلیل سؤال فرعی سوم: طیف‌بندی تهدیدات امنیتی در جغرافیای

امنیتی ج.ا.ایران

ج.ا.ایران تنها کشوری است که دارای طیف متنوع و گسترده‌ای از تهدید است. در سمت چپ طیف تهدیدهای منفی و کوچکی مثل گروه‌های تروریستی داعش و کشورهای کوچکی مثل عربستان قرار دارد. در وسط طیف تهدیدهای صفر مثل قدرت‌های منطقه‌ای همگون وجود دارد و در سمت راست طیف تهدیدهای مثبت و کشورهای قوی مثل ائتلاف امریکا قرار دارد. تهدیدهای منفی بیشتر در مرزهای امنیتی ج.ا.ایران قرار دارند، تهدیدهای

صفر و مثبت بیشتر در جغرافیای امنیتی ج.ا.ایران قرار دارند. جغرافیای امنیتی پاکستان تا حدودی شبیه به ایران است و دارای هر سه طیف تهدید می‌باشد. عربستان چون خود حامی گروه‌های تروریستی است معمولاً تهدیدهای منفی آن بیشتر کشورهای کوچک مثل قطر، بحرین یا امارات متحده عربی است، تهدیدهای صفر و یا همگون آن کشورهایی مثل عراق و مصر است و تهدید بزرگ و مثبت آن کشوری مثل ایران است. کشورهای قدرتمند مثل امریکا معمولاً دارای تهدیدهای منفی و یا حداکثر صفر هستند، کشورهای قدرتمند دارای تهدید مثبت یا قوی‌تر از خودشان نیستند. کشورهایی که دارای قدرت منطقه‌ای هستند مثل روسیه، ترکیه، چین و هند، دارای تهدیدهای صفر و مثبت هستند، این دسته از کشورها معمولاً تهدید منفی ندارند. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از پرسش‌نامه‌های دریافتی، ج.ا.ایران در جغرافیای امنیتی خود دارای تهدیدهای متنوع و پیچیده‌ای مثل تهدید نامتعارف، متعارف و ناهمگون می‌باشد. طبق نظر خبرگان و بر اساس جدول شماره ۴ طیف‌بندی تهدیدهای امنیتی ج.ا.ایران در سه سطح منفی، صفر و مثبت می‌باشد. کشورهایی که هر سه نوع طیف تهدید را دارند، دارای محیط امنیتی بسیار پیچیده‌ای هستند، متنوع بودن طیف تهدیدها و پیچیدگی آن باعث شده تا حلقه‌های امنیتی با حلقه‌های تهدیداتی ج.ا.ایران برعکس هم باشند. تهدیدهای امنیتی علیه ج.ا.ایران به صورت لکه جوهری در جغرافیای امنیتی، مرزهای امنیتی و محیط امنیتی آن پراکنده می‌باشد، پس از یک طرف پیچیدگی در نوع، سمت و شدت تهدید و از سوی دیگر تنوع در گستره و طیف تهدید باعث تقویت توان موشکی و پهبادی نیروهای مسلح برای دفع تهدید و ایجاد امنیت در جغرافیای امنیتی خود شده است.

جدول ۴. طیف‌بندی تهدیدهای امنیتی بر اساس میزان و نوع تهدید

ردیف	طیف‌بندی تهدیدهای امنیتی	میزان تهدید	میانگین	Sig (2-tailed)	نوع تهدید
۱	تهدیدهای امنیتی منفی	از صفر تا ۱۰۰ -	۴/۸۶۲	۰/۰۰۱	ضعیف
۲	تهدیدهای امنیتی صفر	از ۱۰۰ - تا صفر	۴/۷۲۱	۰/۰۰۱	متوسط
۳	تهدیدهای امنیتی مثبت	از صفر تا ۱۰۰ +	۴/۶۱۹	۰/۰۰۱	قوی

تجزیه و تحلیل سؤال فرعی چهارم: تعیین نقش عوامل مرتبط با مؤلفه‌های

اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی برای تحقق حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران با توجه به جدول شماره ۵ (آزمون اختلاف میانگین با عدد ۳ و فراوانی تأثیر مؤلفه‌ها و عوامل قدرت ملی) چون اختلاف بین میانگین عوامل ۱۱ و ۱۲ با مقدار آزمون وجود دارد و یا اختلاف کمتر از حد متوسط است، دو عامل زیر توان نقش‌آفرینی بر امنیت ملی جهت

تعالی حکمرانی را ندارند. این عوامل مؤثر هستند، اما به علت کسب نمره کمتر از حد متوسط و یا اختلاف معنادار با مقدار آزمون نقش آفرین نیستند، فقط عواملی که رتبه متوسط به بالا و زیاد و خیلی زیاد کسب نموده‌اند، نقش آفرینند. ۱. معارضین در خارج از کشور، ۲. سازمان کنفرانس اسلامی. جدول شماره ۵ در قالب طیف لیکرت (خیلی زیاد - زیاد - متوسط - کم - خیلی کم) و بر اساس نمره ۵ و ۴ و ۳ و ۲ و ۱ تنظیم شده است. یعنی عواملی که میانگین نمره ۳ به بالا (متوسط) بگیرند تأیید گردیده و نقش آفرین هستند. بر اساس طیف لیکرت به غیر از دو عامل بالا، ۳۰ عامل دیگر که میانگین آنها بیشتر از حد متوسط یعنی ۳ به بالا است توان نقش آفرینی بر امنیت ملی ج.ا.ایران را دارند. عامل ۱۱ اختلاف معنادار با مقدار آزمون دارد، عامل ۱۲ از یک طرف میانگین آن کمتر از حد متوسط بوده و از سوی دیگر اختلاف معنادار با مقدار آزمون دارد، به همین دلیل این دو عامل نقش آفرین نیستند. بر اساس تجزیه و تحلیل انجام شده، از ۳۲ عامل قدرت ملی، تعداد ۲ عامل نقش آفرین نیستند، از طرفی ۵ عامل دارای ۲ نقش هستند، یعنی در مجموع مؤلفه‌های قدرت ملی داری ۳۰ عامل و ۳۵ نقش می‌باشند: ۲۲ نقش قوت، ۴ نقش ضعف، ۳ نقش فرصت و ۶ نقش تهدید می‌باشند. بنابراین طبق جدول شماره ۵ مؤلفه‌های قدرت ملی داری ۶ عامل اقتصادی، ۸ عامل سیاسی، ۱۱ عامل نظامی و ۵ عامل فرهنگی است.

جدول ۵. میانگین و نقش عوامل قدرت ملی بر تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران

ردیف	مؤلفه	عامل	میانگین	Sig (2-tailed)	نقش عامل
۱	اقتصادی	معیشت و رفاه اقتصادی	۳/۷۷۳	۰/۰۷۳	قوت
۲	اقتصادی	قرارگرفتن در هارتلند انرژی	۴/۵۲۱	۰/۰۷۳	فرصت و قوت
۳	اقتصادی	ذخایر عظیم نفت و گاز	۴/۷۱۹	۰/۰۰۱	قوت
۴	اقتصادی	منابع معدنی و طبیعی	۳/۹۱۱	۰/۰۰۱	قوت
۵	اقتصادی	تک پایه بودن اقتصاد (اقتصاد نفتی)	۳/۳۷۷	۰/۰۰۱	ضعف و تهدید
۶	اقتصادی	وابستگی اقتصاد به واردات	۳/۳۳۶	۰/۰۰۱	ضعف و تهدید
۷	سیاسی	انسجام ملی در مقابل تهدیدهای خارجی	۴/۴۵۹	۰/۰۰۱	قوت
۸	سیاسی	رهبری در نظام‌های مردم‌سالاری دینی	۴/۸۵۶	۰/۰۰۱	قوت
۹	سیاسی	مشروعیت نظام سیاسی	۴/۴۷۳	۰/۰۰۱	قوت
۱۰	سیاسی	مخالفین داخلی دولت	۳/۵۵۵	۰/۰۰۱	قوت
۱۱	سیاسی	معارضین خارج از کشور	۳/۱۲۳	۰/۱۸۴	اختلاف معنادار

ادامه جدول ۵. میانگین و نقش عوامل قدرت ملی بر تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران

ردیف	مؤلفه	عامل	میانگین	Sig (2-tailed)	نقش عامل
۱۲	سیاسی	سازمان کنفرانس اسلامی	۲/۸۶۳	۰/۲۵۴	کمتر از حدمتوسط
۱۳	سیاسی	گروه‌های جهادی هم‌گرا	۴/۲۳۳	۰/۰۰۱	فرصت
۱۴	سیاسی	گروه‌های تکفیری واگرا	۴/۲۲۶	۰/۱۸۴	تهدید
۱۵	سیاسی	استکبارستیزی و مقاومت	۴/۲۴	۰/۲۵۴	قوت
۱۶	سیاسی	سیاست حمایت از مظلومان و مستضعفان	۳/۸۴۹	۰/۰۰۱	فرصت و تهدید
۱۷	نظامی	عدم عضویت در پیمان‌های نظامی	۳/۵۱۲	۰/۰۰۱	ضعف
۱۸	نظامی	ساختار نیروهای مسلح	۳/۷۱۹	۰/۰۰۱	قوت
۱۹	نظامی	کمیت نیروی انسانی نیروهای مسلح	۴/۳۲۲	۰/۰۰۱	قوت
۲۰	نظامی	دانش و مهارت نیروهای مسلح	۴/۱۰۳	۰/۰۰۱	قوت
۲۱	نظامی	مردمی‌بودن نیروهای مسلح	۴/۴۵۲	۰/۰۰۱	قوت
۲۲	نظامی	سامانه موشکی	۴/۶۳	۰/۰۰۱	قوت
۲۳	نظامی	توان نیروهای مسلح در جنگ‌های نامنظم	۴/۲۹۵	۰/۰۰۱	قوت
۲۴	نظامی	عملیات مشترک نیروهای زمینی	۳/۶۳۷	۰/۰۰۱	قوت
۲۵	نظامی	عملیات مشترک نیروهای دریایی	۳/۶۶۴	۰/۰۰۴	قوت
۲۶	نظامی	عملیات مشترک نیروی هوایی	۳/۴۷۹	۰/۰۰۱	قوت
۲۷	نظامی	عملیات مشترک پدافند هوایی	۳/۲۹۵	۰/۰۰۱	قوت
۲۸	فرهنگی	ساختار قومی و قبیله‌ای در مناطق مرزی	۳/۳۸۴	۰/۰۰۱	تهدید
۲۹	فرهنگی	توان رسانه ملی برای جنگ رسانه‌ای	۳/۲۶۷	۰/۰۰۱	قوت
۳۰	فرهنگی	فرهنگ عاشورایی	۴/۶۴۴	۰/۰۰۱	قوت
۳۱	فرهنگی	تهاجم فرهنگی	۳/۶۵۸	۰/۰۰۴	تهدید و ضعف
۳۲	فرهنگی	مساجد و پایگاه‌های مذهبی	۴/۰۷۵	۰/۰۰۳	قوت

تجزیه و تحلیل سؤال فرعی پنجم: موقعیت راهبردی ج.ا.ایران برای تحقق متعالی

حکمرانی امنیت ملی در محیط امنیتی خود

جهت تعیین موقعیت راهبردی بر روی محور مختصات و تحلیل شکاف، باید از جداول ارزیابی عوامل داخلی نمرهٔ موزون ضعف‌ها را از نمرهٔ موزون قوت‌ها کسر نمود که عدد حاصل را A نام‌گذاری می‌کنیم.

(۴,۰۹۴ - ۳,۴۷۰ = ۰,۶۳۴) نمره موزون ضعف‌ها - نمره موزون قوت‌ها = A همچنین از جداول ارزیابی عوامل خارجی نمره موزون تهدیدها را از نمره موزون فرصت‌ها کم نموده و

آن را B نام گذاری می‌کنیم.

($۰,۵۶۳ = ۳,۶۳۸ - ۴,۲۰۱$) نمرهٔ موزون تهدیدها - نمرهٔ موزون فرصت‌ها = B در محور مختصات، روی محور عمودی که به آن محور X ها گفته می‌شود، عوامل محیطی داخلی و روی محور افقی که به آن محور Y ها گفته می‌شود، عوامل محیطی خارجی قرار می‌گیرند. پس از تعیین نتیجهٔ نمرات موزون عوامل داخلی و خارجی و مشخص شدن امتیاز موزون نهایی آنها در ماتریس‌ها به منظور تعیین موقعیت (وضعیت و جایگاه فعلی) و رویکرد برای تدوین و فرموله کردن نقش مؤلفه‌های قدرت ملی بر حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران، امتیازات فوق را روی محورهای مختصات برابر شکل زیر مشخص نموده و نقطهٔ حاصل از تقاطع این دو عدد را به دست می‌آوریم. این نقطه وضعیت و موقعیت فعلی ما را در این حوزه نشان می‌دهد. این ناحیه که نقطه در آن قرار گرفته تعیین کنندهٔ رویکرد فعلی است.

الف. وضع موجود

روی محور عمودی مقدار عوامل محیط داخلی که برابر $۰,۶۳۴$ است را از مرکز محور به سمت قوت‌ها جدا می‌کنیم چون مقدار به دست آمده مثبت است بنابراین باید از مرکز به سمت بالای محور افقی که قوت‌ها را نشان می‌دهد حرکت کرده و $۰,۶۳۴$ را علامت زده و همین کار را روی محور افقی برای عوامل محیط خارجی انجام داده و مقدار $۰,۵۶۳$ را علامت زده و چون عدد به دست آمده مثبت است بنابراین به سمت راست محور یعنی فرصت‌ها مقدار $۰,۵۶۳$ را جدا می‌نماییم. نقاط مشخص شده را با هم تلاقی داده که نقطهٔ وضعیت موجود به دست می‌آید. این نقطه در بخش تهاجمی محور قرار دارد یعنی قدرت ملی ج.ا.ایران برای حکمرانی امنیت ملی است. این بخش خود به چهار قسمت تقسیم می‌گردد که شامل تهاجمی خفیف، تهاجمی معطوف به قوت، تهاجمی معطوف به فرصت و تهاجمی شدید می‌گردد. نقطهٔ مشخص شدهٔ وضع موجود روی محور در بخش تهاجمی معطوف به قوت قرار گرفته است. برای محاسبهٔ فاصله و زاویهٔ نقطهٔ وضع موجود از محور افقی باید خطی از نقطهٔ مشخص شدهٔ وضع موجود به مبدأ مختصات رسم نماییم. این خط زاویه‌ای با محور افقی به وجود می‌آورد و مستطیل موجود را به دو مثلث قائم‌الزاویه تقسیم می‌نماید که این خط وتر این دو مثلث است. برای محاسبهٔ میزان زاویهٔ نقطهٔ وضع موجود با محور افقی می‌توان از رابطهٔ فیثاغورث در مثلث‌های قائم‌الزاویه استفاده نمود. اگر وتر را با حرف L نمایش دهیم برای محاسبهٔ طول وتر در مثلث موجود که دو ضلع A و B آن را داریم می‌توان بدین شرح عمل نمود: $L^2 = A^2 + B^2$ $L = ۵/۷۵$ $L = ۲/۳۲$ در صورتی که زاویهٔ بین وتر و محور افقی را با حرف α (آلفا) نشان دهیم، بنابراین برای محاسبهٔ زاویهٔ آلفا از رابطهٔ تانژانت (تانژانت زاویهٔ مورد نظر برابر است با ضلع مقابل زاویه تقسیم بر ضلع

مجاور) در مثلث قائم‌الزاویه استفاده نموده و آن را بدین شرح به دست می‌آوریم:

$$\operatorname{tg} \alpha = B / A = 0/396, \operatorname{Arctg} (0/396) = 21/1$$

برابر جدول زوایا در مثلثات عدد $0/396$ برابر تانژانت $21/1$ درجه است بنابراین مقدار زاویه بین وتر و محور افقی برابر $21/1$ درجه است.

ب. وضع مطلوب

مطلوب‌ترین وضعیت روی محور مختصات دارای بیشترین مقدار قوت و فرصت است یعنی در طیف اعدادی که در پرسش‌نامه‌ها بین ۱ الی ۵ درج‌شده، مقدار عددی ۵ را دارا می‌باشند؛ بنابراین نقطه مطلوب دارای مختصات ۵ و ۵ است که در ناحیه تهاجمی محور مختصات قرار گرفته و اگر خطی از این نقطه به مبدأ مختصات رسم کنیم زاویه آن با محور عمودی برابر 45 درجه است. برای محاسبه طول این خط که این بخش را به دو مثلث قائم‌الزاویه تقسیم نموده می‌توان از رابطه فیثاغورث در مثلث قائم‌الزاویه استفاده نموده که طبق محاسبات ذیل برابر با $\sqrt{50}$ می‌شود.

$L2 = A2 + B2$ پس $L2 = 52 + 52 = \sqrt{25+25}$, $L = \sqrt{50}$ بنابراین نقطه مطلوب که باید به سمت آن حرکت نماییم، دارای زاویه 45 درجه و طول $\sqrt{50}$ نسبت به مرکز مختصات است. برای رسیدن به وضعیت مطلوب که نقطه موردنظر آن در ماتریس ارزیابی تعیین موقعیت و اقدام راهبردی مشخص گردیده است باید زاویه و طول چرخش راهبردی را محاسبه نمود. با توجه به مشخص شدن موقعیت نقطه وضع موجود در ماتریس می‌توان این چرخش را با کسر کردن زاویه موجود از وضعیت مطلوب محاسبه نمود. زاویه نقطه وضع موجود تا محور عمودی برابر $21/1$ درجه و زاویه نقطه مطلوب تا محور عمودی برابر 45 درجه است بنابراین برای رسیدن از وضع موجود به وضع مطلوب باید چرخش $23/9$ درجه‌ای که تفاضل این دو عدد است موافق عقربه‌های ساعت داشته باشیم.

ج. چرخش راهبردی

به‌منظور محاسبه پیمایش طولی از وضع موجود به وضعیت مطلوب باید طول محاسبه‌شده وضعیت موجود از طول محاسبه‌شده وضع مطلوب کم نماییم تا مقدار طولی که در طول چرخش باید طی نماییم به دست آید؛ یعنی باید $\sqrt{50}$ که طول وضعیت مطلوب از مرکز ماتریس است را منهای $2/42$ که طول نقطه وضع موجود از مرکز ماتریس است، کرده تا مقدار چرخش طولی به دست آید. بنابراین خواهیم داشت: $-2/42 = 4/65$ $\sqrt{50}$ بنابراین در چرخش راهبردی و رسیدن به وضعیت مطلوب علاوه بر چرخش $23/6$ درجه‌ای باید از بعد طولی نیز $4/65$ واحد به سمت خارج از مرکز ماتریس تا رسیدن به نقطه مطلوب طی نماییم.

نتیجه‌گیری

جغرافیای امنیتی مربوط به ۱۵ کشور همسایه ج.ا.ایران است، محیط امنیتی مربوط به منطقه غرب آسیا و مرزهای امنیتی مربوط به جبهه مقاومت و عمق استراتژیک ج.ا.ایران می‌باشد. با وجود اینکه تهدیدات امنیتی موجود، جغرافیای امنیتی، محیط امنیتی و مرزهای امنیتی ج.ا.ایران را تحت تأثیر قرار داده است، اما ج.ا.ایران برای دفع تهدید، نسبت به سایر کشورهای منطقه غرب آسیا کمترین هزینه را پرداخت نموده و بیشترین سطح امنیت ملی را کسب نموده است. در کشورهای پیشرفته مثل اروپا برقراری امنیت مهمتر از دفع تهدید است به همین دلیل در این کشورها برقراری امنیت اولویت‌دارتر از دفع تهدید است. بر اساس اصل «هزینه - منفعت» برقراری امنیت اولویت بیشتری نسبت به دفع تهدید دارد. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از یافته‌های تحقیق، برقراری امنیت کم‌هزینه‌تر از دفع تهدید است. در حال حاضر دفع تهدید بسیار پرهزینه می‌باشد، کشورهایی که دارای رویکرد تهدیدمحور هستند، بیشترین به‌دنبال دفع تهدید هستند تا ایجاد امنیت. کشورهایی که توان برقراری امنیت پایدار را ندارند، به‌دنبال دفع تهدید هستند. دفع تهدید بسیار پرهزینه‌تر از ایجاد امنیت است. ج.ا.ایران از طریق ایجاد امنیت پایدار، تهدیدهای موجود را دفع می‌نماید. پس ج.ا.ایران باید در جغرافیای امنیتی خود جهت خنثی‌نمودن تهدیدهای امنیتی، رویکرد امنیت‌محوری را جایگزین رویکرد تهدیدمحوری نماید.

پاسخ سؤال فرعی اول

بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده و طبق محاسبات جدول شماره ۳ حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران به ترتیب اولویت عبارتند از: نظامی - سیاسی - فرهنگی و نظامی. با توجه به متنوع بودن نوع، سمت و شدت تهدیدها و پیچیدگی مرزهای امنیتی نتیجه می‌گیریم که حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران کاملاً عکس حلقه‌های تهدیداتی آن است. حلقه‌های امنیتی ج.ا.ایران قدرت‌افکن و قدرت‌ساز و قدرت‌افزا، فراکنشی، فرصت‌ساز و توان‌محور است، به همین دلیل رویکرد آن امنیت‌محور است. ج.ا.ایران برای پاسخ‌گویی به تهدیدهای موجود در جغرافیای امنیتی خود باید بر اساس حلقه‌های امنیتی که تهاجم‌محور است اقدام نماید. دکنترین نظامی نیروهای مسلح دفاعی است، اما اقدام به‌موقع نیروهای مسلح در پاسخ‌گویی به تهدیدهای موجود بیانگر این است که دکنترین نظامی نیروهای مسلح عملاً تهاجمی است. تهاجمی بودن دکنترین نیروهای مسلح باعث اقتدار دفاعی شده است، در کنار این، دیپلماسی فعال دستگاه سیاست خارجی بر اساس سه اصل عزت، حکمت و مصلحت باعث اقتدار سیاسی کشور شده است. البته در حوزه فرهنگ به‌علت شایعات فضای مجازی

آسیب‌پذیری زیاد شده، اما با شفاف‌سازی در دستگاه‌های دولتی می‌توان تهدیدهای مجازی را در حوزه فرهنگ کنترل نمود. در حوزه اقتصادی با اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌توان تهدیدهای اقتصادی را کاهش داد.

پاسخ سؤال فرعی دوم

بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده و طبق محاسبات جدول شماره ۳ حلقه‌های تهدیداتی ج.ا.ایران به ترتیب اولویت عبارتند از: اقتصادی - فرهنگی - سیاسی و نظامی. حلقه‌های تهدیداتی واکنشی بوده و تهدیدمحور است. رویکرد تهدیدمحوری به بازدارندگی ختم می‌شود، بر اساس اصل «هزینه - منفعت» رویکرد تهدیدمحوری هزینه بیشتری نسبت به رویکرد امنیت‌محوری دارد. بنابراین ج.ا.ایران برای پدافند از خود در مرزهای امنیتی باید بر اساس حلقه‌های تهدیداتی که دفاع‌پایه است اقدام نماید. دشمن در تهدید اقتصادی به دنبال ایجاد دوگانه «معیشت - حفظ نظام» و دوگانه «معیشت - هسته‌ای» است، بیشترین فشار و تهدید اقتصادی از این طریق بر کشور وارد می‌شود. در تهدید فرهنگی دشمن به دنبال دوگانه «فرهنگ اسلام - فرهنگ غرب» است، بیشترین تهدید فرهنگی موجود این است که دشمن به دنبال نهادینه کردن فرهنگ مبتذل غرب در کشور است، این فرهنگ کاملاً مخالف مبانی ارزشی و دینی نظام ج.ا.ایران است. در تهدید سیاسی دشمن به دنبال دوگانه «دولت - نظام» و دوگانه «مذاکره - مقاومت» است، دشمن از این طریق شکاف بین مردم و مسئولین نظام ایجاد می‌کند و مردم را تشویق می‌کند که تنها راه نجات کشور مذاکره با امریکا است. در تهدید نظامی دشمن به دنبال ایجاد دوگانه «معیشت - قدرت موشکی» و دوگانه «صلح - جنگ» است، دشمن جهت تضعیف قدرت نظامی ایران چنین در داخل کشور القاء می‌کند که مسئولین نظام به دنبال جنگ هستند و تقویت قدرت موشکی را بر مشکلات معیشتی ترجیح می‌دهند.

پاسخ سؤال فرعی سوم

بر اساس جدول شماره ۴ و شکل شماره ۱ طیف‌بندی تهدیدهای امنیتی ج.ا.ایران در سه سطح منفی، صفر و مثبت می‌باشد. در سمت چپ طیف تهدیدات منفی و کوچک مثل گروه‌های تروریستی داعش و کشورهای مثل عربستان است. در وسط طیف تهدیدات صفر مثل قدرت‌های منطقه‌ای همگون است و در سمت راست طیف تهدیدهای مثبت و کشورهای قوی مثل ائتلاف امریکا است. تهدیدهای منفی بیشتر در مرزهای امنیتی ج.ا.ایران قرار دارند، تهدیدات صفر و مثبت بیشتر در جغرافیای امنیتی ج.ا.ایران قرار دارند. متنوع بودن طیف تهدیدها و پیچیدگی آن باعث شده تا حلقه‌های امنیتی با حلقه‌های تهدیداتی

شکل ۱. طیف‌بندی محیط تهدیدهای امنیتی ج.ا.ایران

پاسخ سؤال فرعی چهارم

طبق جدول شماره ۵ مؤلفه‌های قدرت ملی داری ۳۰ عامل و ۳۵ نقش می‌باشند: ۲۲ نقش قوت، ۴ نقش ضعف، ۳ نقش فرصت و ۶ نقش تهدید می‌باشند. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده مؤلفه‌های قدرت ملی داری ۶ عامل اقتصادی، ۸ عامل سیاسی، ۱۱ عامل نظامی و ۵ عامل فرهنگی است. تعداد ۵ عامل (قرار گرفتن در هارتلند انرژی - تک پایه بودن اقتصاد یا اقتصاد نفتی وابستگی اقتصاد به واردات - سیاست حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان - تهاجم فرهنگی) دارای دو نقش هستند به همین دلیل این عوامل در قسمت‌های مختلف تکرار می‌شوند. طبق جدول شماره ۵ عوامل قدرت ملی که دارای نقش قوت هستند عبارتند از: معیشت و رفاه اقتصادی - قرار گرفتن در هارتلند انرژی - ذخایر عظیم نفت و گاز - منابع معدنی و طبیعی - انسجام ملی در مقابل تهدیدهای خارجی - رهبری در نظام‌های مردم‌سالاری دینی - مشروعیت نظام سیاسی - مخالفین داخلی دولت - ساختار نیروهای مسلح - کمیت نیروی انسانی نیروهای مسلح - دانش و مهارت نیروهای مسلح - مردمی بودن نیروهای مسلح - سامانه موشکی - توان نیروهای مسلح در جنگ‌های نامنظم - عملیات مشترک نیروهای زمینی - عملیات مشترک نیروهای دریایی - عملیات مشترک نیروی هوایی - عملیات مشترک پدافند هوایی - توان رسانه ملی برای جنگ رسانه‌ای - مساجد و پایگاه‌های مذهبی.

عوامل قدرت ملی که دارای نقش ضعف هستند عبارتند از: تک‌پایه بودن اقتصاد (اقتصاد نفتی) - وابستگی اقتصاد به واردات - عدم عضویت در پیمان‌های نظامی - تهاجم فرهنگی. عوامل قدرت ملی که دارای نقش فرصت هستند عبارتند از: گروه‌های جهادی هم‌گرا - سیاست حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان - قرار گرفتن در هارتلند انرژی. عوامل قدرت ملی که دارای نقش تهدید هستند عبارتند از: تک‌پایه بودن اقتصاد (اقتصاد نفتی) - وابستگی اقتصاد به واردات - گروه‌های تکفیری واگرا - تهاجم فرهنگی - ساختار قومی و

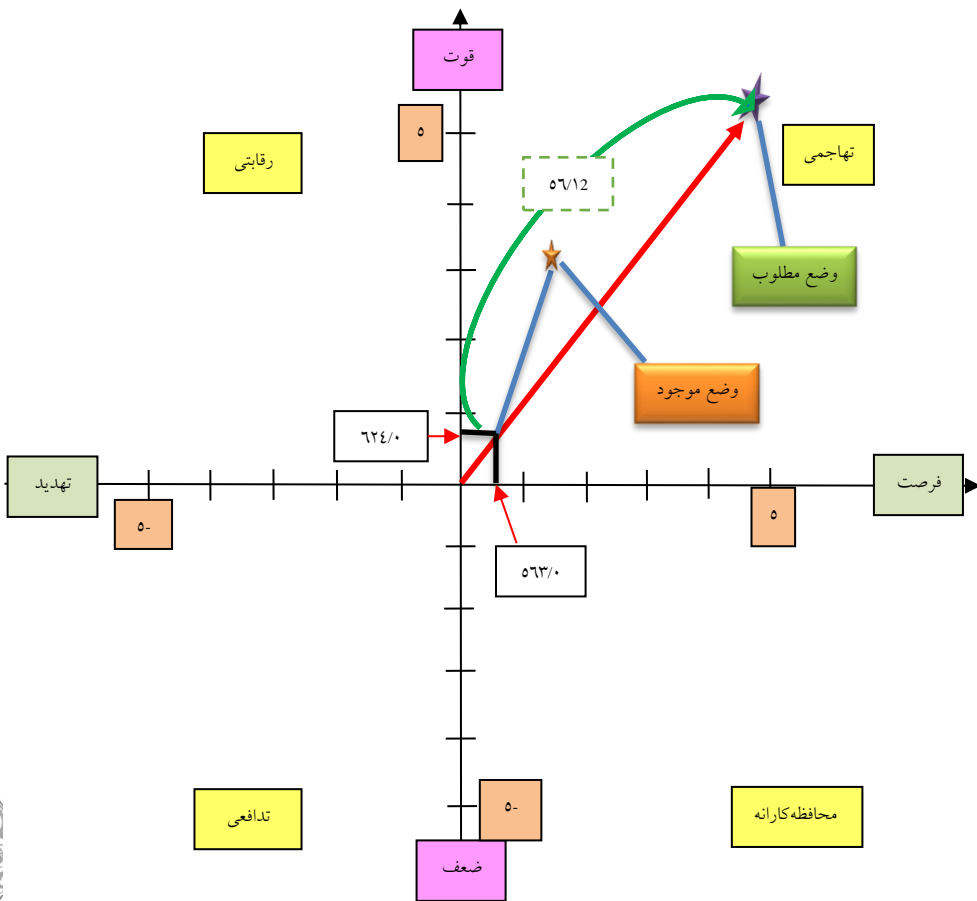

قبیله‌ای در مناطق مرزی - سیاست حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان.

پاسخ سؤال فرعی پنجم

با توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود که در بالا به آن پاسخ داده شد و بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده موقعیت راهبردی ج.ا.ایران برای تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی در محیط امنیتی خود «فرصت‌محور و تهاجمی» است. این بخش خود به چهار قسمت تقسیم می‌گردد: تهاجمی خفیف، تهاجمی معطوف به قوت، تهاجمی معطوف به فرصت و تهاجمی شدید، بنابراین بر اساس محاسبات انجام شده، در موقعیت تهاجمی خفیف قرار داریم.

نمودار ۱. موقعیت راهبردی حکمرانی امنیت ملی ج.ا.ایران با توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و

تهدیدهای موجود

پیشنهادها

- با توجه به رویکرد تهدیدمحوری جمهوری اسلامی ایران، پیشنهاد می‌شود رویکرد قدرت محوری و امنیت محوری جایگزین شود.
- به‌منظور دور زدن تحریم‌ها و تکیه بر قدرت درون‌زای داخلی باید راهکارهای اقتصاد مقاومتی بیشتر مورد توجه قرار گیرد.
- تقویت و توسعه قدرت موشکی به‌عنوان سلاح راهبردی ج.ا.ایران جهت نفوذ در عمق استراتژاتریک دشمن بیشتر مورد توجه قرار گیرد.
- جلوگیری از دوگانه‌سازی در سطح جامعه و نخبگان بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، سیدعلی، **مجموعه بیانات**، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
- احدی، محمد (۱۳۹۵)، **جغرافیای امنیتی کشورهای هم‌جوار**، تهران: انتشارات شهید صیاد شیرازی.
- احدی، محمد (۱۳۹۸)، **جغرافیای امنیتی خاورمیانه**، تهران: انتشارات دعا.
- بوزان، باری؛ دووولد، پاپ؛ ویور، اولی (۱۳۹۲)، **مناطق و قدرتها و چهارچوبی تازه برای تحلیل امنیت**، ترجمه علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بوزان، باری (۱۳۹۷)، **مردم دولت‌ها و هراس**، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پوریان، محمدتقی؛ درخشان، مجتبی (۱۳۹۲)، **ثبات سیاسی و امنیت در ایران، امنیت پژوهی**، دوره ۱۲، شماره ۴۴: ۵۷ تا ۷۹.
- تلیس، اشلی، جانیک بایالی، کریستوفر لین، ملیسا، مک‌فرسون (۱۳۸۳)، **سنجش قدرت ملی در عصر فراصنعتی**، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱)، **مقدمه‌ای بر استراتژی‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، رهیافت‌ها و راهبردها**، جلد اول، تهران: فرهنگ گفتمان.
- قاسمی، فرهاد (۱۳۹۵)، **نظریه‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای**، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- روشن‌دل، جلیل (۱۳۷۴)، **امنیت ملی و نظام بین‌الملل**، تهران: انتشارات سمت.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۰)، **اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک**، مشهد: انتشارات پاپلی.
- مرادیان، محسن (۱۳۹۴)، **شناخت و ارزیابی تهدیدهای نظامی آینده در حوزه مأموریت آجا**، تهران: مرکز مطالعات راهبردی آجا.

- پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (خرداد ۱۳۹۸)، امنیت اجتماعی، قابل دسترسی در: <http://www.ihcs.ac.ir/csss/fa/page/510/> (تاریخ دسترسی شهریور ۱۳۹۸).

- Mearshiemer, John (2001). The tragedy of Great Power Politics. New York. Notron Company.

- Schweller, Randal L (1996) Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma, Security Studies, Vol 5, No. 3.

- Taliafero, Jeffrey W (1999) Security Under Anarchy, Columbia International Affairs, Washington. D.C.

- Ellicit, Geffry.M & Robert Regionald (1989), The Arms Control - Disarmanent, and Military Security Lutovinov.